

Giám Khảo Hoa Lan

ORCHID FEVER (The Orchid Judges)

Nguyên tác Paphiopedilum Greyi 'Thunder Thighs' trong Orchid Fever của Eric Hansen

Một buổi sáng lạnh giá và ẩm ướt lại thêm gió rét thổi ào ào, có một nhóm người tụ họp trong những căn nhà tiền chế trước kia là nhà kho của quân đội. Trên ngực họ đeo đầy những chiếc bảng tên, huy hiệu, với những chiếc nơ làm bằng dây ruy-băng đủ màu.

Đây là những người giám khảo hoa lan, họ ngồi quanh những chiếc bàn dài, cùng nhau dùng bữa điểm tâm với những chiếc bánh ngọt tròn xoe. Những người này, các bà cũng như các ông đều đã bỏ ra trên 10 năm trau dồi kiến thức để thẩm định thế nào là một đóa hoa lan đẹp.

Hàng năm vào hai mùa Xuân và Thu, họ đi dự các buổi chấm thi cho các cuộc trưng bày hoa lan trên khắp nước Mỹ để tìm những bông hoa toàn hảo. Nhưng chi phí cho các chuyến đi này họ phải hoàn toàn tự túc. Làm giám khảo chẳng những không có lương, mà cũng chẳng được lời cảm ơn nữa. Công việc của họ hoàn toàn tự nguyện, nhưng lại có nhiều áp lực vì chạm đến vấn đề cạnh tranh thị trường của các chủ nhân vườn lan. Bằng khen cũng đồng nghĩa với lợi nhuận và uy tín, vì thế cho nên chỉ cần sự nhận định của các ông bà giám khảo, cũng có thể mang đến phúc lợi hoặc bờ vực cho một nhà vườn. Những vị giám khảo này thực sự có cái sức mạnh làm cho một vườn lan nhỏ tiến xa, hoặc không còn tồn tại. Điều này chỉ diễn ra trong vài giờ nữa thôi.

Paphiopedilum Greyi

Nhìn từ xa, mọi người lảng xãng chạy tới chạy lui, lui cúi xấp xếp, chưng bày những bông hoa cho cuộc triển lãm, trông giống như những chú chuột bận rộn. Những người khác lo treo những tấm màn lên tường, để làm phong cho bàn triển lãm. Những tờ giấy xộp mềm bọc quanh búp hoa lần lượt được tháo bỏ, những động tác này được làm hết sức cẩn thận, vì không muốn có sai sót gì. Một phụ nữ trong bộ trang phục như đồ bay bằng tơ màu nâu, nịt một sợi dây lưng cho lực sĩ cử tạ, chân mang giày boots cao cổ màu tím, tay đeo bao tay giải phẫu và có cả mặt nạ lọc không khí nữa. Một người đàn ông thon cao với mái tóc hung đỏ, trong bộ đồ jean đúng điệu, anh ta bận rộn cắm cọc cột các dò hoa của chậu lan odontoglossums được ngay ngắn.

Đối với người chơi lan, đây là lúc hồi hộp nhất. Chỉ trong chốc lát nữa thôi các vị giám khảo sẽ đi từng bàn trưng bày, chọn những chậu hoa và mang về nơi thẩm định và cho điểm. Hoa lan trong các cuộc triển lãm rất phong phú, đa dạng vì ai cũng mang những cây đẹp nhất của mình để được đánh giá.

Những cây được chọn, chúng được xếp vào một chiếc bàn lớn ở chính giữa, chung quanh là những bàn nhỏ dành cho từng nhóm giám khảo riêng biệt. Một cây hoa được đặt vào những chiếc bàn nhỏ đó, và ban giám khảo bắt đầu.

Tôi chưa bao giờ có diễm phúc ngồi vào những chiếc bàn đó, mà cũng chẳng dễ gì để có được giấy phép này. Nhưng sau khi tiếp xúc với ông Hội trưởng Hội hoa lan của địa phương, Trưởng ban tổ chức, Trưởng ban chấm thi và những vị giám khảo thâm niên, tôi mới có một bảng tên cho một giám khảo dự thính trong buổi chấm điểm này. Tôi muốn được nghe những cao kiến, những nhận định mà nhóm người này dày công cật nhật được. Tôi đã dự đoán được sắc màu của hoa muốn ngấm nói lên điều gì, những ngôn từ bí ẩn của hoa lan.

Khi chậu hoa lan đầu tiên được mang ra, tôi yên lặng quan sát. Vây quanh chậu hoa lan mong manh, hoang sơ, trinh nguyên là gương mặt lạnh lùng của các vị giám khảo. Chẳng ai có ý kiến gì trong lúc các vị giám khảo đang tập trung ý tưởng của họ.

“Môi hoa đẹp đấy,” một tập sự viên dè dặt nói.

“Tôi đã thấy bông hoa to hơn,” ý kiến của một vị thâm niên hơn.

“Lớn, đen, đẹp, nhưng nó có rầy rệp đấy,” vị thứ ba chỉ ra điểm này.

Một vị khác lại bảo *“Óng ả đấy, nhưng cánh hoa không xếp tròn đều.”*

Một bà lại cho là *“Cánh hoa cúp quá, không xoè ra.”*

Một ông giám khảo miệng còn nhồm nhoàm bánh doughnut lại lên tiếng *“Loại bỏ nó đi đi.”*

Chiếc bàn tôi ngồi đầy những ý kiến tương phản, giữa một cây hoa vô cùng bé nhỏ vây quanh là con người to lớn mạnh mẽ. Với đôi bàn tay mập mạp, ngón tay vàng đi vì chất nhựa của thuốc lá, thò ra mon tron vuốt ve chiếc hoa mong manh vừa nở. Ai cũng nghĩ rằng người yêu hoa lan đều dễ dãi, dịu dàng, nhưng tôi thấy họ cứng rắn thậm định vì họ đã phải bỏ ra nhiều năm thực tập để tìm kiếm những bông hoa toàn hảo.

Chẳng ai có ý kiến tốt đẹp với cây lan đầu tiên, thế là nó được loại bỏ, hai cây lan kế tiếp cũng đồng cảnh ngộ trước khi ban giám định có một chút hứng thú với một cây lan lai tạo. Một bà miễn cưỡng lên tiếng *“Hoa được đấy”* khi cây hoa vừa được đặt xuống. Một vị khác lại tán thưởng *“Cánh đài hấp dẫn quá.”* Vị khác đồng tình *“Hoa lại lớn nữa.”* Một nữ giám khảo ngồi ở cuối bàn khen *“Có một cây đẹp rồi.”*

Vị giám khảo thâm niên lớn giọng hỏi “*Có ai có cái thước không?*” Một vị lôi ra từ trong túi áo một cây thước nhỏ, và họ bắt đầu đo bề dài, bề rộng cánh giữa, cánh bên, đo từ đầu cánh bên này sang đầu cánh bên kia.

Lật ngược bàn tay để quyết đi những hạt mồ hôi rịn đầy trán, và lặn dài xuống mũi, ông kết luận:

“Dày dặn thật.”

“Bắt đầu làm việc nhé.”

Một người nào đó lên tiếng, thế rồi các ông giám khảo tiến sát lại gần hơn. Họ thay phiên nhau kiểm tra, xem xét những phần đặc trưng của chiếc hoa, giống như xem váy của em gái nhỏ. Không nên nói như thế, nhưng thực ra họ muốn tìm thấy những gì? Với những bàn luận xôn xao, tôi đoán cây hoa đó đã gây được sự chú ý của họ.

Thế là kích thước của chiếc hoa được cẩn thận mang ra so sánh với kích thước của chiếc hoa đã đoạt giải AOS của kỳ trước, sau đó ghi tất cả chi tiết vào một biên bản. Mỗi giám khảo đều có bản cho điểm riêng của họ. Cộng chung lại với nhau và cho ra điểm cuối cùng của bông hoa đó. Chiếc hoa muốn có giải đòi hỏi nhiều yếu tố: hình dáng, màu sắc, nhưng đến khi tổng kết lại chiếc hoa của hôm nay, số điểm lại thấp hơn với chiếc hoa trong bảng điểm kỳ trước, chỉ có 84 điểm.

Từ 75 đến 79 điểm là giải Highly Commended Award (HCC).

Từ 79.5 đến 89.49 điểm là giải Award of Merit (AM).

Từ 89.5 trở lên là giải nhất First Class Certificate (FCC).

Cả năm chỉ có chừng 10 đến 12 cây đoạt giải FCC mà thôi. Mặc dầu đạt được ít bằng khen này, nhưng những nhà kinh doanh lan vẫn hứng thú tiếp tục lai tạo gọi là “nice try”.

Giám khảo cũng chỉ là con người thôi, nên họ có cách thưởng thức nét đẹp của hoa theo ý kiến riêng của họ, nhưng việc đánh giá cho hoa phải theo một hệ thống nhất định, tuy vậy cũng không tránh khỏi những thành kiến riêng, ảnh hưởng

đến qui trình này. Những bằng khen này rất ảnh hưởng đến sự phát triển và tiếng tăm của một nhà vườn. Nói chung mãi lực của những show lan cũng lệ thuộc vào các vị giám khảo này. Điều này cũng dễ hiểu, tại sao các nhà vườn đã thực hành những điều kiện thiết yếu cho cây lan của họ, trước khi có những buổi chắm thi. Một chủ vườn lan bất mãn đã đe dọa sẽ thừa Hội Hoa lan Hoa Kỳ vì đã không chắm điểm và trao giải thưởng cho cây lan của ông ta.

Một trường hợp đã gây sự ngạc nhiên cho tôi về hệ thống giám định vì có một người đã mua một cây hoa chỉ trước giờ chắm điểm vài phút, sau đó trao đổi bằng tên và tham gia dự thi. Nếu cây đó được thắng với bằng khen, thì chủ nhân mới sẽ hưởng lợi. Nếu bạn chân ướt chân ráo vào lãnh vực này, muốn cho mọi người biết tiếng thì tốn khá bộn tiền.

Hết hoa này đến hoa khác lần lượt được chắm điểm. Không bao lâu sau, điều rõ ràng rằng tiêu chuẩn chung cho một bông hoa gọi là đẹp dựa vào nhiều yếu tố như: tròn đều, tươi sáng, nhiều hoa và tươi đẹp. Những tiêu chí này làm cho tôi nhận thức rất rõ ràng, khi một cây kiểng lan nguyên chủng của Trung Hoa (Chinese cymbidium) được mang ra. Một cây lan không lấy gì bắt mắt, chỉ có một đóa hoa duy nhất, với những chiếc hoa thưa thớt, màu nâu xỉn, không cân đối và nhỏ bằng đầu ngón tay. Sau nhiều lần lai giống cây lan này được đặt tên là Thunder Thighs, thực sự không có vẻ bắt mắt một chút nào cả.

Một vị giám khảo lẩm bẩm “*Trời đất ơi, thế mà cũng đem thi sao?*”

Một vị khác cạnh tôi vừa cười vừa bảo “*Loại bỏ đi.*”

Người giám khảo miêng vẫn còn miếng bánh “*Tạm biệt, nhé.*”

Kẻ thì khen “*Đẽ thương quá, nhưng làm ơn mang nó đi chỗ khác.*”

Sau cùng vị giám khảo chủ trì, thâm niên cũng lên tiếng “*Tôi đồng ý kiến với các vị.*”

Thế là cây lan kiếm đó được mang ra khỏi bàn chấm điểm. Tiếp đến là một cây lan hài lai giống. Lại một lần nữa nhiều phản ứng từ bàn giám khảo.

“Nhìn bông hoa này chẳng thấy có hứng thú một chút nào cả.”

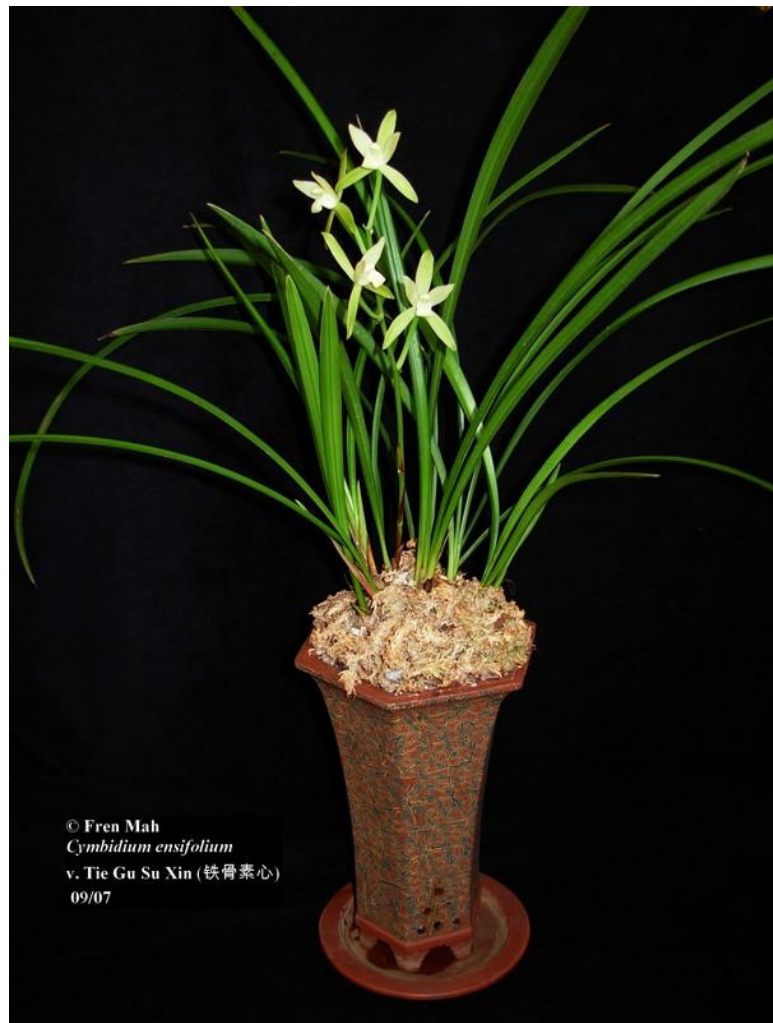
Các vị giám khảo thay nhau bình phẩm “*Tôi thực sự thất vọng về lai lịch cây cha và mẹ của nó.*” Một vị giám khảo thực thụ lấy sổ sách ra xem lại.

Một vị khác lên tiếng “*Tôi không rõ gốc gác cây này ra sao, nhưng cha mẹ nó không thể nào là ‘Jumbo Jamboree’ được.*”

Tôi không hiểu sao một hoa đẹp lại gây khó chịu và khiến cho họ phải tìm hiểu đến gốc gác của nó nữa. Trong khi các vị giám khảo tranh luận, bàn thảo sôi nổi về điểm này điều nọ của cây lan, tôi bước ra ngoài. Buổi triển lãm sẽ được mở cửa cho công chúng vào ngày hôm sau, nên tôi đánh một vòng để nhìn ngắm bông hoa trưng bày tại các gian hàng gần đó.

Thật tình cờ, tôi đến một gian hàng nhỏ nơi cuối dãy, đây ấp những chậu kiếm lan Trung Quốc tương

tự như chậu lan đã bị loại khi nãy. Một người đàn ông Trung Hoa cao tuổi đang lui cui sắp xếp những cây lan con trồng từ hạt (seedlings) lên kệ, chuẩn bị cho buổi bán hàng ngày mai. Ông cẩn thận đặt những chậu lan khít vào nhau, tôi nhìn thấy được nét mặt hiền hòa và rạng rỡ.

© Fren Mah
Cymbidium ensifolium
v. Tie Gu Su Xin (铁骨素心)
09/07

Masie Orchids

hoa dáng người mảnh khảnh, khuôn mặt thon thon cùng mái tóc đen buông dài, đang rảo bước từ phía lối trung bày chính tới. Nhìn cách cô ta xem xét những cây lan của các gian hàng khác, tôi đoán biết cô là người khá hiểu biết về lan. Ông Michael giới thiệu chúng tôi rồi để chúng tôi trò chuyện, còn ông lại tiếp tục công việc. Cô ta nói Anh ngữ thông thạo và giải đáp các câu hỏi của tôi, đồng thời mời tôi tự nhiên xem hoa trong gian hàng của ông bố.

Hỏi ông, ai là người nuôi trồng những cây lan này vậy? Vừa cười vừa đặt tay lên ngực mình, ý cho biết chính ông là người chăm nuôi đấy. Ông tự giới thiệu là Michael Fung và là chủ nhân của vườn lan Maisie Orchids (San Gabriel). Nghề nghiệp truyền thống của gia đình ông là địa lan nguyên chủng Trung Quốc: lan hài và lan kiếm. Ông nói tôi chờ để ông gọi cô con gái đến tiếp chuyện, vì tiếng Anh của ông không mấy khá. Teresa, tên cô con gái của ông đang quanh quẩn đâu đó, sẽ đến nhanh thôi. Một lát sau, có một thiếu nữ Trung

Cô Teresa giải thích “Ở Trung Quốc, việc nuôi trồng phong lan rất được yêu chuộng và coi như đó là một nghệ thuật trong nhiều thế kỷ. Trên những bức thủy họa của người Trung Hoa, thì lan kiếm (cymbidium) được vẽ rất nhiều trong thời đại nhà Tống [960-1279]. Những nghệ nhân Trung Hoa thời xưa, họ diễn đạt cảm xúc tư tưởng của họ qua các họa phẩm phong lan.”

Cô chỉ về một phần của gian hàng “*Đây là một phiên bản copy bức tranh của danh họa Chang Bian-Kwiu [1693-1765], một trong những họa sỹ nổi tiếng thời nhà Thanh. Ông là một vị quan lớn trong triều nhưng vì bất đồng chính kiến, nên đã lui về ở ẩn. Ông ta lấy thú vui làm thơ, vẽ tranh và hoa lan là chủ đề chính.*”

Cô Teresa chỉ cho tôi xem một trong những cây lan mà cô yêu chuộng: *Cây Cymbidium sinense var. Faichow Dark*. Hoa nở vào tháng hai, khoảng tết âm lịch. Có hoa nhỏ, màu tím đậm và hương thơm nhẹ nhàng ngọt dịu, khiến tôi phải ngửi đi ngửi lại đôi lần.

“*Một đóa hoa xấu xí, có phải không ông?*” Teresa vừa cười vừa hỏi.

“*Nhưng hương thơm như nước hoa thần tiên ấy,*” tôi đáp.

Cô ta có đôi mắt đen, sâu như hồ thu dễ đắm hồn người. Chúng tôi tiếp tục xem một cây kiểem lan khác, được gọi là lan cho người tập sự (beginner’s cymbidium). Đó là *Cymbidium ensifolium*, cây lan này rất dễ trồng và hoa nở suốt mùa Hạ cho đến Thu. Đồng thời Teresa cũng giới thiệu *Cymbidium kanran*, dò hoa thẳng đứng với hơn chục chiếc hoa màu xanh lục, mỗi hoa rất đẹp và hương thơm ngát. Một cây kiểem lan duyên dáng khác là *Cymbidium goeringii* còn được gọi Chuen Kim, theo tiếng Trung Quốc nghĩa là “*thanh kiểem mùa xuân*”. Loại này nở suốt cả mùa Xuân và thấy rất nhiều trong các tranh thùy mặc Trung Hoa, *Cymbidium sinense var. Jin Wah Shan*, với tên Hoa Sơn đó mang tên ngọn núi nổi tiếng miền Tây nam Trung Quốc.

Cymbidium ensifolium

Một cây lan kiểem đắt giá nhất đó chính là cây *Cymbidium ensifolium alba var. Golden Threads Ponytail*, một khóm chỉ có ba giả hành, không có hoa nhưng giá cũng phải \$240 đồng. Tôi không hiểu tại sao nó lại đắt tới 5 lần so với những cây khác. Teresa lấy tay vuốt nhẹ chiếc lá thon nhỏ, dài và giải thích về đường gân và đường biên trên lá. Cô cũng giải thích thêm là cây có hương thơm thường có màu trắng ngà hoặc xanh nhạt. Giá cả khác biệt chính là ở vẻ đẹp của đám lá này. Một làn gió nhẹ thoảng qua, những chiếc lá nhẹ nhàng lay động, ba của cô Teresa vội bảo “*Nhìn xem... gió thổi những chiếc lá quá đẹp, có phải thế không?*”

Ông Michael chỉ tôi xem một bông hoa gần đây, ông tỉ mỉ cho tôi biết những bộ phận của cánh hoa. “*Phần này được gọi là mũi, đây là đôi vai, môi và chân*”. Với phần thông dịch của cô con gái, Michael giới thiệu bộ sưu tập lan của gia đình ông. Đó là những

khóm lan được tách ra và truyền từ đời này sang đời khác cách đây cả 500 năm. Mãi nghe kể chuyện về lan trong không gian tràn ngập hương thơm tôi thực sự đã bị hai người này mê hoặc.

Nhiều năm sau lần gặp gỡ đó, tôi thường tự hỏi xem mình có nhận được một đái ngộ đặc biệt hay không? Cho đến khi một người bạn sinh sống ở Hawaii và cũng lần đầu đặt mua lan của vườn Maisie Orchids. Ông bạn kể: “Tôi đã thôi không trồng lan mê hoặc từ ba năm nay, vì không còn chỗ nữa. Tuy nhiên tôi đặt mua lan của Maisie Orchids. Hai tuần lễ sau khi nhận được cây, cô Teresa đã gọi để hỏi xem cây lan tôi nhận được như thế nào. Đây là chuyện chưa từng nghe thấy trong việc mua bán hoa lan.”

Cô Teresa cho biết, người Á Châu nói chung họ yêu chuộng hoa lan, từ làn hương thơm mát, vẻ đẹp lả lướt của lá, huyền thoại lai lịch của cây lan, cũng như hình dáng của chiếc hoa. Lan kiếm Trung Hoa có sự kết hợp tinh tế cho hương thơm thoang thoảng mùi hoa nhài, hoa huệ cả mùi vỏ chanh tươi nữa. Vào thế kỷ thứ 10 và trước đó, những người giàu có thường mang theo hoa lan đang nở để thưởng thức mùi hương của chúng trong lúc ngao du đây đó.

Tôi thực sự cho câu chuyện đo vẻ đẹp của cây lan bằng thước là chuyện khôi hài, y như thẩm định vẻ đẹp của một phụ nữ bằng cách đo nụ cười hoặc hình dáng của đôi tai.

Hai ngày sau đó, tôi trở lại gian hàng Maisie Orchids nhiều lần để nói chuyện với ông Michael và cô Teresa. Chúng tôi nói về những vùng trồng lan kiếm như Giang Nam, Quảng Tây, Quảng Đông, Phú Sĩ... Chúng tôi cũng đề cập đến nước hoa từ lan. Tôi giới thiệu lan vùng Borneo, đặc biệt là hoàng thảo già hạc (*Dendrobium anosmum*), mùi thơm ngọt như mứt dâu tây để ăn cùng với bánh mì nướng vậy. Rồi đến Vân lan *Vanda dearii* của Au Yong sực nức hương quế và vanilla. Tôi hỏi cô Teresa nghĩ gì về nước hoa được chiết xuất từ lan. Cô mách cho tôi biết một công ty mỹ phẩm của Nhật, công ty Shiseido đã dùng kiếm lan đặc chủng của Trung Hoa để chế tác. Tuy nhiên cô cũng chưa rõ họ dùng giống lan nào, và hương thơm ra sao? Vì loại nước hoa đó khó kiếm tại thị trường ngoại quốc. Teresa đặt biệt lưu ý là hàng năm Nhật có những cuộc thi về nước hoa nữa. Điều này rất hứng thú đối với tôi. Tôi biết những loại lan như *Dendrobium moniliform*, *Cymbidium faberi*, *Cymbidium karan* khi xưa đã được người Nhật dùng cho nhà cửa được thơm tho. Còn việc thi đua về hương thơm thì cần xem xét kỹ lưỡng cách chấm điểm ra sao.

Dendrobium anosmum

Sau một ngày làm việc với các ông giám khảo, hai ngày hòa mình vào việc mua bán hoa lan mọi việc rồi cũng kết thúc. Mọi người lại bận rộn tháo gỡ những gian hàng trưng bày xuống, người lo xếp lại những cọc tiền dày cộm, cắt bỏ những nhánh hoa đã nở, sắp xếp những cây còn lại cho lên xe hàng. Quang cảnh bãi đậu xe nhộn nhịp hẳn lên, tiếng lốp bóp chát chứa từ những cây súng bắn đinh, tiếng gọi mua bánh pizza từ những chiếc phone đi động. Chẳng mấy chốc, một khung cảnh như thiên đường của hoa lan, giờ đây chỉ còn là một đống hỗn độn, chờ vận chuyển. Vài giờ sau gian phòng to lớn đã trống rỗng, lạnh lùng.

Tôi lặng lẽ đi ra bãi đậu xe, thật ngạc nhiên khi mục kích một chiếc bồn chứa rác, chất đầy với cả ngàn nhánh hoa lan. Một vài chiếc đã tàn nhưng nhiều chiếc vẫn còn thơm ngát và tươi tốt. Tuy không còn toàn hảo nhưng tôi đã không ngần ngại chọn một ít còn tốt mang về. Những bông hoa còn lại vương vãi khắp nơi cùng với rác, nào là xương gà, hot dog, ly giấy, đĩa nhựa, chai lọ đủ thứ chờ người phụ hốt rác sẽ tới dọn sạch tất cả vào sáng hôm sau.

Đó là lúc những người liên quan đến hoa lan và các vị giám khảo đã rời gót từ lâu, có lẽ đang lên đường tới một cuộc triển lãm hoa lan khác.

Nguyễn Anh